

ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВОДОКОРИСТУВАННЯ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ: ПРІОРИТЕТИ НАРОЩЕННЯ ФІСКАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ

FINANCIAL AND ECONOMIC REGULATION OF WATER MANAGEMENT AT A REGIONAL LEVEL: PRIORITIES OF FISCAL POTENTIAL INCREASE

Ірина ДОВГА,

Державна установа «Інститут економіки
природокористування та сталого розвитку
Національної академії наук України», Київ

Iryna DOVHA,

Public Institution "Institute of Environmental
Economics and Sustainable Development of the
National Academy of Sciences of Ukraine", Kyiv

У сфері водокористування загострилися численні проблеми, пов'язані зі збільшенням втрат води при транспортуванні, очищенням зворотних вод та забезпеченням відповідної якості питного водопостачання. Об'єкти водогосподарської та водоохоронної інфраструктури відзначаються високим рівнем спрацювання, що потребує значних обсягів інвестиційних вливань. На сьогодні обсяг капітальних інвестицій в очищення зворотних вод, на охорону і відновлення ґрунту, підземних і поверхневих вод, профінансованих з державного та місцевих бюджетів, а також за рахунок власних коштів підприємств, установ та організацій, є недостатнім. Особливо складною є ситуація в регіонах, які протягом тривалого періоду є дотаційними і де не спостерігається достатнього рівня концентрації інвестиційного потенціалу для фінансування масштабної модернізації об'єктів водогосподарської та водоохоронної інфраструктури. До таких регіонів належить Волинська область.

Окремі аспекти фінансово-економічного регулювання водокористування, зокрема фіскального регулювання господарського освоєння водно-ресурсного потенціалу, розглядаються у працях М.Хвесика, В.Голяна, І.Андрощук та інших [1-4], але недостатньо сформованими є теоретико-методологічні підходи до диверсифікації форм і методів нарощення обсягів фінансового забезпечення реалізації водогосподарських та водоохоронних проєктів. Поза увагою залишаються інструменти регуляторного впливу на водокористувачів, тому відсутніми є стимули щодо впровадження водозберігаючих та маловодних технологій.

Метою публікації є розробка системи фінансово-економічного регулювання водокористування, зокрема фіскального регулювання господарського освоєння водно-ресурсного потенціалу, на регіональному рівні як необхідної передумови нарощення обсягів інвестиційного забезпечення процесів модернізації об'єктів водогосподарської та водоохоронної інфраструктури, очищення зворотних вод та охорони водних ресурсів.

Прикметною рисою систем водопостачання та водовідведення у Волинській області є те, що у значній

кількості населених пунктів наявність таких систем, у першу чергу централізованих, є відсутньою. Тобто потреби в капітальних вкладеннях є значними. При цьому обсяги капітальних інвестицій в очищення зворотних вод та охорону поверхневих і підземних вод здатні покривати лише критично необхідні обсяги робіт щодо реконструкції та технічного переоснащення систем водозабезпечення й водовідведення, щоб уникнути аварійних ситуацій на водопровідно-каналізаційних мережах і забезпечити безперебійне постачання питної води.

У динаміці капітальних інвестицій на очищення зворотних вод за період з 2000 по 2014 рік не спостерігається висхідного тренду. Більше того, мають місце значні розриви між максимальним і мінімальним значенням. За період з 2000 по 2008 рік спостерігалось поступове зростання величини капітальних інвестицій на очищення зворотних вод, зокрема у 2008 році їх величина становила 49,9 млн. грн., що більше від показника 2000 року у 20 разів і в 7 разів – від показника 2005 року (**рис. 1**). На жаль, в 2009 році величина капітальних інвестицій на очищення зворотних вод значно зменшилася (на 37,8 млн. грн.). Це зумовлено тим, що у 2009 році і держава, і територіальні громади, і підприємства повною мірою відчули наслідки глобальної фінансової кризи, що звузило їх можливості щодо нарощення обсягів фінансування капіталовкладень на очищення зворотних вод.

Незважаючи на зростання цього показника у 2011 році, у наступні періоди (2012-2014) величина капітальних інвестицій в очищення зворотних вод була значно нижчою значення за період з 2006 по 2008 рік. Також спостерігався значний варіаційний розмах частки капітальних інвестицій в очищення зворотних вод у загальній величині природоохоронних інвестицій. З порівняння основних тенденцій у динаміці капітальних інвестицій та поточних витрат на очищення зворотних вод випливає такий висновок: фінансування поточних витрат є стабільним, а фінансування капітальних інвестицій носить стрибкоподібний характер у бік як збільшення, так і зменшення і значною мірою залежить від можливостей держави, територіальних громад та суб'єктів господарювання, кількість

У статті розглянуто актуальні проблеми формування сучасної системи фінансово-економічного регулювання водокористування на регіональному рівні в контексті нарощення інвестиційного потенціалу модернізації, реконструкції, технічного переоснащення об'єктів водогосподарської та водоохоронної інфраструктури. Проаналізовано основні тенденції фінансування капітальних інвестицій на очищення зворотних вод та на охорону і відновлення ґрунту, підземних і поверхневих вод у Волинській області. Обґрунтовано перспективні напрями нарощення фондів інвестиційного забезпечення модернізації водогосподарської та водоохоронної інфраструктури на основі удосконалення системи фіскального регулювання водокористування.

The article deals with the topical problem of establishment of a modern system of financial and economic regulation of water management at a regional level in the light of increase of investment potential of modernization, reconstruction and technical upgrade of water economy and water protection facilities. The main trends of financing capital investment for return water treating and for soil, subsoil and surface water protection and remediation in Volyn' region have been analyzed. The promising directions of fundraising for investment provision to ensure modernization of water economy and water protection facilities based on improvement of the system of fiscal regulation of water management have been substantiated.

яких після кризи 2008 року значно скоротилася.

Зростання капітальних інвестицій, як правило, відбувається у випадку критично необхідної заміни окремих видів обладнання. Тобто фінансування капітальних інвестицій носить не привентивний характер, а зумовлене переважно необхідністю усунення наслідків техногенних аварій. Якщо така ситуація в динаміці капітальних інвестицій збережеться в найближчі роки, то в середньостроковій перспективі збільшиться ймовірність різкого погіршення водогосподарської обстановки в регіоні.

Динаміка обсягів капітальних інвестицій на охорону й відновлення ґрунту, підземних і поверхневих вод, аналогічно як і динаміка їх питомої ваги у структурі капітальних витрат на охорону навколишнього природного середовища, має доволі строкатий характер. Якщо протягом 2000-2007 років чітко видно висхідний тренд у сумі капітальних витрат на охорону й відновлення ґрунту, підземних і поверхневих вод (адже за цей період вона зросла більш, ніж у 80 разів, і у 2007 році становила 8,1 млн. грн), то, починаючи з плавного скорочення до 5,9 млн. грн у 2008 році, обсяг фінансування такого роду заходів у 2009 різко знизився до 1,2 млн. грн і у період з 2010 по 2014 рік йшов на спад, а в кінці досліджуваного періоду становив менше 0,01 млн. грн (рис. 2).

Така тенденція у величині капітальних інвестицій в охорону й відновлення ґрунту, підземних і поверхневих вод пояснюється насамперед нестабільністю економічної ситуації країни в посткризовий період з 2008 року та відповідно низькою платоспроможністю населення. Саме в період 2008-2014 років відслідковується яскраво виражений залишковий принцип фінансування капітальних інвестицій в охорону й відновлення ґрунту, підземних і поверхневих вод. Як і частка капітальних інвестицій на очищення зворотних вод, так і величина частки капітальних інвестицій на охорону й відновлення ґрунту, підземних і поверхневих вод у структурі капітальних природоохоронних витрат має стрибкоподібний характер. Розмір цього показника протягом 2000-2005 років зріс більш ніж у 6 разів і становив 28,4% у 2005 році.

У період з 2006 по 2009 рік питома вага капітальних інвестицій в охорону й відновлення ґрунту, підземних і поверхневих вод у загальному обсязі капітальних витрат на природоохоронні цілі має тенденцію до спадання, у 2009 році вона становила 9,9%. Протягом 2010-2014 років має місце значна амплітуда частки капітальних інвестицій на охорону й відновлення ґрунту, підземних і поверхневих вод: у 2010 році її значення становило

Рис. 1. Капітальні інвестиції на очищення зворотних вод та їх частка в загальній сумі природоохоронних витрат (розраховано за даними Головного управління статистики у Волинській області)

Рис. 2. Капітальні інвестиції на охорону і відновлення ґрунту, підземних і поверхневих вод та їх частка в загальній сумі капітальних витрат на охорону навколишнього природного середовища (розраховано за даними Головного управління статистики у Волинській області)

22,9% від усіх капітальних витрат на охорону навколишнього природного середовища, у 2011 році – менше 0,1%, у 2012 році показник майже досягнув рівня 2005 року зі значенням 26,1%, а з 2013 року різко знизився до менш ніж 0,1% від усіх капітальних природоохоронних інвестицій.

Сприятливою передумовою для залучення іноземних капітальних інвестицій в розбудову водогосподарської та водоохоронної інфраструктури є наближеність Волинської області до кордонів Європейського Союзу, що створює сприятливі передумови для залучення інвестицій з країн ЄС у рамках реалізації проектів технічної допомоги та інших грантових програм. Для формування необхідного інституціонального підґрунтя залучення іноземних інвестицій у сферу відтворення водогосподарської та водоохоронної інфраструктури важливим завданням є консолідація зусиль органів регіональної виконавчої влади, місцевого самоврядування, громадських організацій та підприємств системи водопостачання та водовідведення.

Формою такої консолідації є кластерне утворення, яке передбачає об'єднання перерахованих вище суб'єктів економічних

відносин на добровільній основі з метою нарощення інвестиційного потенціалу в регіональному водогосподарському комплексі [1]. Прецеденти створення водогосподарських кластерів мають місце у Сумській області, що дозволило залучити грантові ресурси на благоустрій джерел водопостачання та сформувати позабюджетні фонди для розширеного відтворення водогосподарської інфраструктури.

Вагомим чинником нарощення обсягів інвестування проєктів модернізації систем водопостачання та водовідведення є вдосконалення системи нарахування та стягнення рентної плати за спеціальне водокористування та екологічних податків за скиди забруднюючих речовин безпосередньо у водні об'єкти. Більше того, доцільним було б спрямування рентної плати за спеціальне водокористування не в загальний фонд бюджетів, а в спеціальний, що сприяло б цільовому спрямуванню акумульованих коштів за залучення водних ресурсів у відтворювальний процес. В умовах децентралізації влади та реформи місцевого самоврядування варто провести перерозподіл рентної плати за спеціальне водокористування між бюджетами різного таксонімічного рівня в бік збільшення частки відрахувань до бюджетів місцевого самоврядування.

Вагомим джерелом нарощення інвестиційних витрат на модернізацію, реконструкцію і технічне переоснащення об'єктів водогосподарської та водоохоронної інфраструктури, охорону поверхневих та підземних вод є також розширення спектра надання послуг водогосподарськими організаціями на платній основі, зокрема щодо відновлення внутрішньогосподарських мереж гідротехнічних структур для суб'єктів аграрного підприємництва. На жаль, даний резерв збільшення інвестиційних вливань у модернізацію водогосподарського комплексу на сьогодні не використовуються через невідпрацьованість взаємодії між державними і приватними партнерами у сфері водокористування та надмірну одержавленість водних і водогосподарських активів.

Дієвим стимулом для безпосередніх водокористувачів стало б збільшення ставок екологічного податку за скиди забруднюючих речовин безпосередньо у водні об'єкти, оскільки нинішні ставки є недостатньо високими для того, щоб змусити суб'єктів підприємницької діяльності на порядок знизити скиди забруднюючих речовин шляхом упровадження сучасного водочисного обладнання. Продовження практики встановлення символічних ставок за скиди забруднюючих речовин культивує марнотратний тип водокористування й загострює екологічні проблеми. Тому визріла необхідність кардинальним чином трансформувати систему фінансово-економічного регулювання водогосподарської та водоохоронної діяльності. Першочергового значення при цьому набуває необхідність трансформації системи фіскального регулювання, яка передбачала б поси-

лення диференціації стягнення рентної плати за спеціальне водокористування не лише в розрізі найбільших басейнів та адміністративно-територіальних одиниць, а й у розрізі призначення водних ресурсів у різних фазах відтворювального процесу.

ВИСНОВКИ

З метою суттєвого нарощення інвестиційного потенціалу модернізації та реконструкції систем водовідведення, а також очищення зворотних вод важливого значення набуває кардинальне переформатування системи фінансово-економічного регулювання раціонального використання водних ресурсів, а також відновлення об'єктів водогосподарської та водоохоронної інфраструктури. У першу чергу необхідно посилити ув'язку між надходженнями екологічного податку за скиди забруднюючих речовин безпосередньо у водні об'єкти та рентної плати за спеціальне водокористування й фінансуванням капітальних видатків на очищення зворотних вод та охорону підземних і поверхневих вод. Посилення такої ув'язки стане можливим за умови збільшення частки відрахувань перерахованих платежів до бюджетів базового рівня, що закладе відповідні стимули для виконавчих комітетів органів місцевого самоврядування максимальною мірою вилучати екологічні податки та водно-ресурсні платежі для нарощення інвестиційного потенціалу раціоналізації водокористування та очищення зворотних вод.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрощук І. Інституціоналізація сучасних форм інвестиційного забезпечення сфери водокористування: регіональний аспект / І. Андрощук // Економіст. – 2013. – №1. – С. 48-50.
2. Андрощук І. І. Механізми інвестиційного забезпечення раціоналізації водокористування / І. І. Андрощук // Теорія та практика управління економічним розвитком: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 22-24 листопада 2012 року). – В 3 т. – Т. 2. – Донецьк: ООО «Друк-Инфо», 2012. – С. 98-100.
3. Голян В. Раціональне використання водних ресурсів: фіскальний аспект / В. Голян, І. Довга // Економіст. – 2015. – №1. – С. 33-35.
4. Хвесик М. А. Регіональні проблеми інвестиційного забезпечення реалізації водогосподарських та водоохоронних проєктів / М. А. Хвесик, В. А. Голян // Інвестиційно-інноваційний розвиток економіки регіону. Матеріали четвертого з'їзду Спілки економістів України та Міжнародної науково-практичної конференції. – Під загальною редакцією Оскольського В. В. – Київ, 2010. – С. 214-228.

REFERENCES

1. Androshchuk I. Instytsionalizatsiya suchasnykh form investytsiynoho zabezpechennya sfery vodokorystuvannya: rehional'nyy aspekt [Institutionalization of contemporary forms of investment provision of water management field: a regional aspect]. *Economist*, 2013, no. 1, pp. 48-50 [in Ukrainian].
2. Androshchuk I. I. Mekhanizmy investytsiynoho zabezpechennya ratsionalizatsiyi vodokorystuvannya ["Mechanisms of investment provision to rationalize water management"]. *Donets'k, OOO Druk-Info*, 2012, pp. 98-100 [in Ukrainian].
3. Holyan V., Dovha I. Ratsional'ne vykorystannya vodnykh resursiv: fiskal'nyy aspekt [Rational water management: a fiscal aspect]. *Economist*, 2015, no. 1, pp. 33-35 [in Ukrainian].
4. Khvesyk M. A., Holyan V. A. Rehional'ni problemy investytsiynoho zabezpechennya realizatsiyi vodohospodars'kykh ta vodoohoronnykh proektiv [Regional problems of investment provision to implement water economy and water protection projects]. *Kyiv*, 2010, pp. 214-228 [in Ukrainian].

Український журнал «ЕКОНОМІСТ» з 2011 року представлений у міжнародній економічній наукометричній базі RePEc. У зв'язку з розширенням розміщення публікацій в RePEc з 2013 року змінюються вимоги до змісту статей. Уважно слідкуйте за інформацією в наступних номерах журналу і на сайті <http://ua-ekonomist.com>